

Přehled tisku za říjen - Když se řekne cizinec

V rubrice přehledy tisku přinášíme v měsíčních intervalech výběr článků z celostátního i regionálního tisku, které se vztahují k tématu "diskriminace a média". Vycházíme z obsahu mediální databáze Anopress. Výběr je prováděn na základě subjektivního uvážení a většinou je zaměřen na jedno téma či aspekt související s mediálním obrazem marginalizovaných skupin.

Co se týče psaní o cizincích, mohli jsme v říjnu zaznamenat vcelku pozoruhodný jev. Až do 30. října se cizinci v tisku vyskytovali vcelku standardně (jak, na to poukáží dále), 31. října jako by došlo k určitému zlomu. Cizinci se stali tématem dne snad ve všech důležitějších regionálních novinách, a Česká republika tak byla alespoň na jeden den představena jako společnost multietnická a multikulturní. Zda došlo rovněž k zásadnímu kvalitativnímu posunu ve způsobu psaní o cizincích, je však otázkou, na kterou se zde budu snažit alespoň částečně odpovědět. Nejprve se podívejme, jak se o cizincích psalo před 31. říjnem, v jakých kontextech a souvislostech se pojmu cizinec používá, jaké nese významy a konotace.

Stále zůstává silné propojení mezi cizinci a černou kronikou. Slovo cizinec označuje nebezpečí, ohrožení a nevyzpytatelnost. Například titulek „Cizinci znásilnili mladou ženu“ (Slovácký deník, 25. 10. 2006) V tomto případě je známo, že šlo o Rumuny, což je v textu článku také zmiňováno, přesto je zde cizí původ pachatelů takto podtržen, i když vlastně o povaze zločinu nic dalšího nevyovídá. Předmětem článku není souvislost mezi cizinectvím rumunských mužů a znásilněním mladé ženy. Kategorie cizinec zde působí tak, že něco naznačuje, ale nedořikává, takže to podsouvá představu, že je tak trochu v povaze samotných cizinců (nota bene těch z východu) chovat se problematičky.

Textů, v nichž se vyjmenovávají přečiny a zločiny cizinců, je stále ještě mnoho. Typicky jsou to také články o ilegálních pracovnících, o krádežích a loupežích, o dopravních přestupcích či o pašování. Najdeme zde však také „kuriozity“ typu:

Na třicetiletého cizince, který v pondělí odpoledne onanoval poblíž Lochotínského pavilonku v Plzni, upozornila strážníky osmatřicetiletá žena. Městští strážníci muže na místě přistihli při činu, cizinec ale tvrdil, že jde z práce a jen vykonává potřebu. Případ převzali policisté a muže bydlícího na ubytovně obvinili z výtržnictví. („Muž se ukájel u podchodu“, Mladá fronta Dnes, 18. 10. 2006).

Cizinci jsou v takovýchto textech nositeli problémů, ohrožením řádu a obecné morálky. Jsou zcela vytrženi z kontextu, ve kterém tady žijí. Do popředí zájmu se dostává pouze samotný (pře)čin, ale přitom články leckdy nepřímou naznačují, že by nás mohlo zajímat i něco jiného. Například podmínky, často neutěšené, ve kterých zde řada cizinců žije.

Kriminalistům se podařilo objasnit vraždu sedmatřicetileté Bělorusky, jejíž tělo objevili v pondělí kolem jedné hodiny ráno v ubytovně v Brozanech na Litoměřicku. Z vraždy byl obviněn její pětatřicetiletý druh. (...) S největší pravděpodobností ale byla za vraždou žárlivost. Během neděle všichni cizinci na ubytovně hojně slavili a téměř všichni byli večer opilí (...) Kriminalistům komplikuje vyšetřování i fakt, že všichni případní světky z ubytovny byli v době útoku silně podnapilí a příliš si toho nepamatují. („Družku měl zabít ze žárlivosti“, Mladá fronta Dnes, 18. 10. 2006).

Možná, že tento případ by mohl obrátit naši pozornost také k zaměstnaneckým ubytovnám, ke kultuře života v nich, k soužití jejich obyvatel, k problémům, které jejich život, primárně zaměřený

na práci a zbavený řady důležitých sociálních vazeb, vyvolává. Nejenom ke skutečnosti, že Bělorusové a Ukrajinci se opíjejí a jsou agresivní. Je pravda, že se objevují i v novinách náznaky, že zaměstnávání cizinců bývá leckdy spojováno s horším zacházením či horšími podmínkami (např. článek „Odbory Škody chtějí pomoci cizincům“, Hospodářské noviny, 26. 10. 2006), ale tento typ článků existuje jaksi paralelně k článkům z černé kroniky, a do jejich konstrukce nijak nezasahuje.

Cizinci nejsou v tisku samozřejmě spojováni pouze s ohrožením. Na jiné úrovni se tato kategorie pojí s potenciálním přínosem. Může jít o přínos ekonomický – v tom případě se nám v rozmanitých zmínkách rýsuje figura movitého, ale také leckdy náročnějšího cizince, kterého je třeba si nějak speciálně získat.

Jedna z prvních soukromých restaurací v Praze (otevřena 1993) má pověst solidní a stabilní kvality. Je navštěvována především cizinci, bohatšími cizinci z tradičních zemí. („V Zátíši: Standardní luxus“, Pražský deník, 27. 10. 2006).

Obraz cizinců s nároky na vyšší standard než který je běžný v české společnosti, je často automaticky spojován s lidmi ze Západu (tak jako kategorie problémových cizinců bývá automaticky spojována s východními zeměmi). Tento automatismus mohou přizívat i samotní cizinci, i když se třeba k takovýmto předpokládaným postojům staví kriticky, jako třeba Dinah Spritzer v článku „Sýr na několik způsobů“ (Střední Čechy, 20. 10. 2006).

Cizinci žijící v Praze si už dlouho stěžují na nedostatek příležitostí jak si opatřit kvalitní jídlo. Pro tyto stížnosti lidí ze západu ...

I v článcích, ve kterých se objevují cizinci a kontakt s nimi jakožto přínos ve smyslu kulturního obohacení, se jedná především o cizince ze Západu, jako například v článku o programu středoškolské studentské výměny („Jsem kiwi-czech“, 19. 10. 2006).

Taktéž vedoucí pozice v zaměstnání jsou v případě cizinců spojovány s těmi ze Západu:

Chcete dobře spolupracovat se šéfem – cizincem? Nespoléhejte se jen na svůj úsudek, ale soustřeďte se i na pochopení odlišností, za které může jeho odlišná národnost. Co platí na Španěla, Němce či Američana? (Článek „Pracovní vztahy“, Mladá fronta Dnes, 17. 10. 2006).

Takto více či méně nápadně je na mnoha úrovních vytvářen rozdílný obraz cizinců z Východu a ze Západu.

Další sféra, kam cizinci ve psaní novinářů také pronikli, je sport. Zahraniční sportovci hostující v našich týmech se asi jako jinde ve světě už stali běžnou součástí ligového života, pro nás však asi ještě pozoruhodnou záležitostí, což se projevuje tím, že jsou v komentářích vydělováni jako zvláštní, přitom však blíže neurčený druh:

Sobotní duel s BBK nebere tým na lehkou váhu. „BBK je sice bez výhry poslední, ale statistiky potvrzují, že cizinci spolu s Wiednerem a Slezákem dokáží držet s většinou soupeřů krok a k překvapení pak už mnoho nechybí. („V derby chudých jsou favority hostující basketbalisté A Plus“, Brněnský deník, 27. 10. 2006).

Takto, ve zkratce a za cenu jistého zjednodušení, můžu nastínit, v jakých souvislostech se o cizincích psalo a jaké kategorie můžeme nalézt v průběhu října. Jak jsem naznačila v úvodu, 31.

října došlo doslova k boomu článků o cizincích, podívejme se tedy, zda a co tato kvantita přinesla nového.

Zcela nový se mi zdá pohled na českou republiku jako na společnost multietnickou a multikulturní:

Jako by se zeměkoule scvrkla a lidem ze všech zemí by stačilo jen pár kroků, aby mohli poznat jiné národnosti. Tak může vypadat i Brno z pohledu statistik o cizincích žijících v Česku. Brno a okolí poskytuje útočiště Slovákům, Ukrajincům, Vietnamcům, ale i Bulharům či Moldavanům. Brňané mohou ve svém okolí potkat například i lidi z Albánie, Eritrey, Kuby, Nového Zélandu či Zimbabwe. Údaje cizinecké policie uvádějí, že ke konci září žilo v Brně přes devatenáct a půl tisíce cizinců s dlouhodobým či trvalým pobytem. Pocházeli z více než stovky zemí světa. („Brno je díky cizincům světové“, Brněnský deník, 31. 10. 2006).

Celkem nově je také národnostní pestrost prosta jakékoliv negativní konotace a dokonce, především v titulku, dochází jistého ocenění. Na stejnou úroveň jsou zde také kladeny různé národnosti, nikdo není privilegován. (Vzhledem k masovému výskytu podobných článků z nejrůznějších regionů nelze nepomyslet na určitou objednávku, která za nimi a za snahou prezentovat přítomnost cizinců v ČR víceméně v pozitivním světle, bezesporu stojí. To však nemusí ubírat článkům na významu a jistě stojí za to zabývat se tím, jak se regionální novináři tohoto zadání zhostili.) Už tento článek však poukazuje na určité meze psaní o cizincích, které se objevují obecněji a jež ani 31. říjen příliš nepřekonal. Tento den bychom totiž mohli také nazvat velkým sčítáním cizinců. Články totiž přinášejí především informace typu, kolik cizinců se v daném městě, regionu, kraji nachází, odkud jsou, kolik z nich má pracovní povolení, kolik z nich podniká, kolik z nich má legální pobyt atd. Zkrátka jde především o přetištěné informace odpovědných institucí, kde mají cizince různých kategorií zaregistrovány a sečteny. Text, který je nad tyto údaje (včetně titulků), leckdy prozrazuje bezradnost, jak se zadáním napsat o cizincích něco pozitivního, naložit. Tak například autor článku „Nejvíce je Vietnamců. Denně otvírají obchody s levným zbožím“ (Teplický deník, 31. 10. 2006), po té co vyčísлил stav cizinců na Teplicku, cítí potřebu vyvážit jejich (zřejmě) vysoký počet, ujištěním, že „Cizinci jsou pod kontrolou úřadů.“

Povaha instituce, ze které novináři čerpají informace, má samozřejmě vliv na způsob, jakým je o cizincích referováno. Píše a uvažuje se o nich tedy především ve vztahu k práci: jsou pracovní silou, zaměstnanci ať už legálními či nelegálními, živnostníky, popřípadě nezaměstnanými.

Žijete ve větším městě a za souseda máte cizince? Nic neobvyklého. Lidé ze zahraničí si už ale k životu nevybírají pouze města, usídlují se i na vesnicích v blízkosti firem. Velké firmy zaměstnávají cizince. Většina cizinců v kraji pracuje zejména ve stavebnictví, strojírenství, zemědělství a textilním průmyslu. (...) Desítky Mongolů pracují ve firmě Disting v Dukovanech na Třebíčsku. Obsívají tam volanty. Společně tam pak obývají tři ubytovny na kraji obce. („Mongolské stepi mění za textilní továrny. Většina cizinců pracuje v nejrůznějších firmách, někteří i podnikají“, Vysočina, 31. 10. 2006).

V článcích se čtenář dozví, ve kterých podnicích jací cizinci pracují, ale už skoro nic o tom, jak taková práce vypadá, jaké jsou pracovní a platové podmínky, o životě mimo práci ani nemluvě. V promluvách zaměstnavatelů leckdy zaujímají místo srovnatelné s pracovními stroji, u nichž se hodnotí výkonnost a spolehlivost, popřípadě poměr ceny provozu a výkonu.

Jednatelka společnosti Terezie Trusinová říká, že si po pracovní stránce na ně rozhodně nemůže stěžovat. „Máme je tu od prosince loňského roku. Předtím zde na pozici švadlena, šička pracovaly Polky. Ale ty si nebyly schopné na sebe při výkonové mzdě vydělat a museli jsme jim do minimální mzdy doplácet,“ řekla Trusinová. Mezi českými ženami totiž zájem o tuto práci, jak ukázal i dlouhodobý požadavek na úřadu práce bez odpovídající reakce, není. Exotické Mongolky mají skromnější životní nároky. „Jsou pokorné. Velmi dobře sem zapadly.“ (...) („Pracovat v regionu smí téměř pět set cizinců“, Litoměřický deník, 31. 10. 2006).

Aby byl příměr se strojem, na kterém se prakticky podílí jak jednatelka společnosti Timo, tak autor článku, který její rétoriku nejenom nekomentuje, ale dokonce přejímá, dovršen, je vedle článku umístěna fotografie mongolské pracovnice s jejím jménem. Nejenom, že vůbec nedostává v článku slovo, ale také se nedozvídáme ani nic o tom, co obnáší „vydělat si na sebe při výkonové mzdě“, jakou normu musejí pracovnice splnit, kolik švů podprsenek musejí denně obšít, aby dosáhly alespoň na minimální mzdu.

To, že za cizince promlouvají či je všelijak hodnotí čeští úředníci, zastupitelé či zaměstnavatelé, je takřka obecné pravidlo. Šanci dostat slovo dostávají většinou cizinci, kteří umějí česky, nebo Slováci. To, že o cizincích promlouvají Češi, by samozřejmě nijak nevadilo v případě, že by novinářům šlo explicitně o zachycení vztahu, a nikoliv, jak se stává, o vyjevení pravdy o těch „druhých“. Promluvy všemožných Čechů totiž ledacos vypovídají – například o rozšířené tendenci cizince všemožně infantilizovat a považovat je za ne zcela svéprávné a svébytné osoby. Jenže nekomentované a nerefektované promluvy působí tristně, byť se novinář snaží o pozitivní vyznění.

Dobré vztahy se zahraničními kolegy potvrzuje například pracovnice holešovské mezinárodní společnosti Petra Štrofová. „Kromě pracovníků z Ruska nebo Slovenska máme ve firmě také člověka z Konga. Vycházíme s ním naprosto v pohodě a bez potíží,“ uvedla Štrofová. Podle ní je jejich exotický kolega nejen přátelský, ale hlavně pohodový člověk. „Je vidět, že se v práci zbytečně nestresuje a nic nedělá na úkor svému zdraví. Umí si to prostě užít,“ popsala Štrofová. Dodala, že je svým vzhledem také jistým lákadlem na zákazníky. „Každého jeho původ překvapuje, a když ještě navíc předvede, že umí perfektně česky, je to pro ně ohromné,“ dodala Štrofová. („Cizinci potíží nejsou. Ukrajinci pracují na stavbách, jejich ženy jsou švadlenami“, Kroměřížský deník, 31. 10. 2006).

Ani v případech, kdy promlouvají sami cizinci, se toho, kromě velmi obecného zhodnocení typu, žít v Čechách či na Moravě se mi líbí, leckdy moc nedozvídáme. Je ale pravda, že se v množství podobně laděných, statisticko-pracovně zaměřených článků, objevují i výjimečné případy, které mainstreamovou logiku psaní nabourávají:

„Vyjdou nás mnohem levněji než naši zaměstnanci. Práci odvedou stejně dobře, někdy i lépe. Jsem s nimi spokojený,“ potvrdil Pavel Beneš, jednatel prostějovské stavební firmy. Levné síly zaměstnavatelé ale často zneužívají. „Od rána do pozdního odpoledne stojím u pásu. Když chci jít na záchod nebo na svačinu, vedoucí se na mě dívají, jako bych něco provedla. Oni si snad myslí, že jsme roboti. Pohlížejí na nás jako na nějaký odpad. Přitom mezi námi není žádný rozdíl. A to děláme za třetinu jejich platu,“ rozčiluje se triadvacetiletá Ukrajinka, která z obavy o ztrátu zaměstnání odmítá prozradit svoje jméno. („Cizinci jsou pro firmy levnou pracovní silou“, Prostějovský deník, 31. 10. 2006).

Na další aspekt bytí „levnou pracovní silou“ upozorňuje i následující článek, jehož autor se invenčně vypravil namísto na cizineckou policii či úřad práce za řeckokatolickým knězem. Ten v rozhovoru s novinářem říká:

Trápí je [Ukrajince] nedostatek komunikace. Nežijí plnohodnotným životem jako normální lidé. V Čechách jsou pouze pracovní silou. Svůj prožitek odkládají až na dobu, kdy se vrátí domů. Tady jen pracují, pracují a pracují. Zažívají zklamání ze života, ztrácejí životní hodnoty. Jejich život je omezen jen na práci. Domů jezdí většinou jednou ročně. Pochopitelně, že odloučení od domova většinou neprospívá, trápí se. („Ukrajinci tu mají život prázdny. Tvrdí to řeckokatolický kněz Ruslan Zassiedko, Ústecký deník, 31. 10. 2006).

Tato promluva vnáší do hry významné, nicméně mediálně převážně přehlížené téma kvality života cizinců... a vlastně nejenom cizinců. Zůstává však otázkou, zda bude toto téma v médiích dále rozvíjeno. Jinými slovy, zda boom článků o cizincích z konce října zůstane jednorázovou akcí, po které se vše vrátí do starých kolejí, nebo zda zanechá v médiích jistou stopu a psaní o cizincích se bude diverzifikovat, tříbit a tématicky rozšiřovat.